

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І. В. ЧЕРНИШ, кандидат економічних наук
(Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка)

Анотація. Розроблено методику проведення емпіричних досліджень для встановлення причин і наслідків виникнення проблем і кризових явищ у соціально-економічній сфері туристичної галузі на регіональному рівні; на основі методики проведено емпіричні дослідження, виявлено проблеми та кризові явища в економічній і соціальній сферах туристичної галузі в Полтавській області; визначено об'єктивність установлених проблем і кризових явищ, які містяться у Програмі розвитку туризму і курортів Полтавської області на 2011–2015 рр. Визначено причинні проблеми економічної та соціальної сфери туристичної галузі регіону, що повинні бути розв'язані першочергово; надано рекомендації органам виконавчої влади регіону щодо розв'язання проблем в економічній і соціальній сферах туристичної галузі Полтавської області.

Ключові слова: кризові явища, регіон, розвиток, соціальна сфера, туристична галузь, економічна сфера.

Розвиток туристичної галузі Полтавської області на сучасному етапі гальмується низкою проблем, які виникають в економічній та соціальній сферах.

Якщо звернути увагу на зміст Програми розвитку туризму і курортів Полтавської області на 2011–2015 рр. [1], до істотних проблем, які визначені у цьому документі, схваленому Рішенням 4 сесії обласної ради від 30 березня 2011 р., можна віднести нераціональне використання туристичних ресурсів області, зокрема природно-рекреаційних ресурсів і об'єктів історико-культурної спадщини; невідповідність об'єктів туристичної інфраструктури та туристичних послуг сучасним вимогам щодо технічної та функціональної якості; недосконалість системи державного управління туризмом і діяльністю курортів, низьку ефективність взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, приватного сектора та громадськості в управлінні розвитком туризму та діяльності курортів тощо; недостатній професійний рівень кадрового забезпечення туристичної галузі.

Очевидно, що ці проблеми виникають в економічній, природній, культурній, соціальній

сферах регіону, та пов'язані з неефективним регулюванням процесів у галузі центральними та регіональними органами виконавчої влади, відсутністю координованих дій між ними.

Водночас, аналізуючи зміст двох державних документів, які розроблені з метою розвитку туристичної галузі на національному рівні (Стратегії розвитку туризму і курортів, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1088-р. від 6 серпня 2008 р. [2], та Державної програми розвитку туризму на 2002–2010 рр., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. за № 583 [3]), звертає на себе увагу той факт, що як для національного, так і для регіонального рівнів економіки (зокрема – для Полтавської області) характерними є однотипні проблеми розвитку туристичної галузі. При цьому загальним недоліком документів на обох рівнях [1–3] є проблеми, що констатуються поза визначення причин їх виникнення, та наслідків прояву для галузі, тобто без виявлення суті їх походження, відповідно сфери галузі.

Ця практична проблема є наслідком відсутності науково обґрунтованих підходів до розгляду причин і наслідків виникнення проблем у відповідних сферах, які формують туристич-

ну галузь. При цьому, як показують проведені дослідження, саме в економічній і соціальній сферах, поруч із політико-правовою (відсутність координованих дій між суб'єктами управління галуззю на національному та регіональному рівнях і недосконалість законодавства в частині стимулювання суб'єктів туристичної галузі та її оподаткування) виникають причини погіршення як культурного, так і природно-екологічного стану галузі.

Отже, встановлення економічних і соціальних проблем шляхом проведення емпіричних досліджень дозволить визначити найбільш суттєві, які повинні бути усунутими для розвитку туристичної галузі. Це є вельми актуальним завданням, виконання якого дасть можливість органам виконавчої влади як на національному, так і на регіональному рівнях економіки (зокрема – Полтавської області) прийняти обгрунтовані рішення щодо подальшого розвитку туристичної галузі на підвідомчій території.

Загалом, проблематика розвитку туристичної галузі у Полтавській області привертає увагу вчених і практиків. З погляду привабливості для туристів культурної спадщини та природи туристичних об'єктів певний інтерес являють дослідження К. О. Маці [4]. Вчені наукової школи Полтавської державної аграрної академії всебічно розглядають перспективи розвитку сільського туризму в регіоні [5].

З погляду розвитку туризму в регіоні як галузі національної економіки певний інтерес являють наукові дослідження Т. О. Гусаковської та М. М. Логвина [6], і представника наукової школи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка В. Ф. Іванюти [7]: так, Т. О. Гусаковська та М. М. Логвин проаналізували стан розвитку туристичної галузі у регіоні, виявили проблеми на основі аналізу таких показників, як кількість обслужених туристів (у тому числі іноземних) для характеристики в'їзного та виїзного туризму, частка витрат населення на відпочинок, транспортна інфраструктура та інфраструктура готельного господарства; на підставі цих показників визначено проблеми та перспективи розвитку галузі в регіоні. В. Ф. Іванюта, у свою чергу, для характерис-

тики туристичної галузі регіону використовує значно більшу кількість критеріїв і показників-індикаторів (рівень забезпеченості туристичними ресурсами, ефективність туристичної діяльності (грошові надходження від туризму на 1000 жителів), кількість іноземних туристів, сальдо туристичного балансу, частка туристичних послуг у структурі ВВП (ВРП), густота транспортних шляхів, кількість міжнародних аеропортів, забезпеченість засобами зв'язку. Очевидно, що між двома підходами до характеристики туристичної галузі [6, 7] існують певні розбіжності під час вибору показників за якими можна оцінити економічну та соціальну сферу туристичної галузі у регіоні, та, на нашу думку, цих показників обмаль для отримання об'єктивної оцінки соціально-економічної сфери галузі.

На наш погляд, ці та багато інших підходів учених до характеристики загального стану та, зокрема, встановлення проблем розвитку туристичної галузі, лише частково дозволяють їх визначити, що властиво й для розглянутої вище Програми розвитку туризму і курортів Полтавської області на 2011–2015 рр. [1]. У ході дослідження стану розвитку галузі акценти зміщуються на необхідність розв'язання проблем, деякі з цих проблем мають наслідковий, а не причинний характер, тобто акценти зміщуються не на усунення причин їх виникнення, а на її наслідки, що з погляду логіки діагностування хибно.

Як у дослідженнях учених, так і за змістом Програми [1] існує певний недолік – обмежений вибір критеріїв і показників для оцінки стану розвитку туристичної галузі. У Програмі [1], зокрема в розділі 1.5 «Завдання Програми та результативні показники» для аналізу та оцінки її реалізації обрано кількість внутрішніх і в'їзних туристів, кількість робочих місць у галузі, кількість зайнятих у сфері туризму, рівень охоплення населення туристичними послугами – у соціальній, і частка туризму у ВРП, кількість готелів та інших туристичних підприємств, надходження від туризму до бюджетів – в економічній. Очевидно, що за допомогою лише цих показників неможливо максимально врахувати всі процеси, що протікають у соціально-економічній сфері галузі.

Наведені приклади та загальний аналіз змісту документа програмного забезпечення розвитку туристичної галузі в регіоні дозволяє констатувати, що поруч із недосконалим станом об'єктивності визначення проблем існує проблема визначення кризового стану якості ставлення органів виконавчої влади до самої процедури встановлення причин і наслідків, що гальмують розвиток туристичної галузі. Наведені аргументи та зроблені висновки дозволяють стверджувати, що Програму [1] слід доопрацювати.

З метою розв'язання вищевказаних наукової, особливо практичної проблеми, потрібно розробити та використати методики проведення емпіричних досліджень з метою встановлення причин і наслідків виникнення проблем і кризових явищ у соціально-економічній сфері туристичної галузі на регіональному рівні. Для цього у межах статті потрібно виконати такі завдання: провести емпіричні

дослідження з метою діагностики кризових явищ на регіональному рівні шляхом відбору та порівняння зміни показників, що характеризують економічну та соціальну сфери туристичної галузі в регіоні України (Полтавській області) в динаміці; встановити достовірний діагноз розвитку туристичної галузі у Полтавській області; визначити об'єктивність встановлених проблем і кризових явищ, які містяться у Програмі [1]; визначити причини виникнення проблем економічної та соціальної сфери туристичної галузі регіону, що слід усунути у першу чергу, та на яких повинна бути сконцентрована Програма [1] за умови її доопрацювання.

З метою досягнення поставленої цілі та виконання окреслених вище завдань, проведено оцінку динаміки відібраних показників економічної сфери туристичної галузі в Полтавській області (табл. 1), що згруповані за відповідними групами чинників.

Таблиця 1

Оцінка динаміки показників економічної сфери формування туристичної галузі в Полтавській області*

Показник, позначення	Значення показника за період				Динаміка показника за 2009–2012 рр.
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	
Чинник «Загальний економічний розвиток галузі»					
Обсяг реалізованих послуг за ВЕД «Діяльність готелів і ресторанів» (Op_1), млн грн	25,1	28,6	37,5	46,5	+1,9
Обсяг реалізованих послуг готелями (Op_2), млн грн	19,7	21,1	28,9	36,3	+1,8
Обсяг реалізованих послуг в інших місцях для тимчасового проживання (Op_3), млн грн	5,4	7,5	8,6	10,2	+1,9
Частка обсягу реалізованих послуг (Opn) у ВРП, %					
Значення ВРП, млн грн (фактичні ціни)	33629	44291	52252	51991**	+1,5
Частка Op_1 , %	0,07	0,06	0,07	0,09	–
Частка Op_2 , %	0,06	0,05	0,06	0,07	–
Частка Op_3 , %	0,01	0,01	0,01	0,02	–
Чинник «Економічний розвиток інфраструктури»					
Кількість готелів (Kg) і кількість підприємств, що надають місця для тимчасового проживання (Kt), од.	46	45	48	48	+1,04
Кількість перевезених пасажирів залізничним транспортом (Pz), млн осіб	15,9	15,6	15,5	15,0	0,94
Кількість перевезених пасажирів автомобільним транспортом (Pa), млн осіб	92,7	74,1	59,2	51,6	0,56

Продовж. табл. 1

Показник, позначення	Значення показника за період				Динаміка показника за 2009–2012 рр.
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	
Чинник «Матеріально-технічне та фінансове забезпечення галузі»					
Капітальні інвестиції в готелі (Іг.), млн грн	5,6	5,1	4,9	6,8	+1,2
Капітальні інвестиції в основний капітал в економіці регіону в цілому (І.), млн грн	7691,0	6289,4	7859,4	10217,4	+1,3
Частка обсягу капітальних інвестицій в готелі (Іг.) у загальному обсязі в економіці регіону (І.), %	0,07	0,08	0,06	0,07	–
Чинник «Формування ціни у галузі»					
Індекс споживчих цін на послуги з відпочинку та культури (Іцв), %	110,0	103,6	104,2	99,3	+17,1
Індекс споживчих цін на послуги готелів і ресторанів (Іцг), %	116,1	107,5	106,1	103,4	+33,1
Індекс споживчих цін в економіці регіону (Іц), %	112,8	108,4	103,7	99,1	+24,0
Чистий прибуток у ВЕД «Діяльність готелів і ресторанів» (Прб.), млн грн	–6,3	–10,0	–9,3	–5,4	–
Рентабельність у ВЕД «Діяльність готелів і ресторанів» (Рент.), %	–5,1	–6,7	–4,7	–2,6	–

* Розрахунки проведено на основі офіційних даних Головного управління статистики у Полтавській області за джерелом [8], та з використанням джерел [9–13];

** ВРП розраховано за попередніми даними джерела [8].

Звертає на себе увагу той факт, що Головним управлінням статистики у Полтавській області порушено порядок надання необхідної статистичної інформації на офіційному сайті [8], що не дозволяє у повному обсязі оцінити вплив на розвиток туристичної галузі в регіоні такого чинника як «Економічний розвиток інфраструктури» за відсутності даних про експлуатаційну довжину залізничних колій і кількість підприємств цієї галузі, довжину автомобільних доріг і кількість підприємств наземного транспорту. Однак навіть за відсутності цих даних можливо оцінити динаміку розвитку туристичної галузі в регіоні за економічною сферою, надати відповідну оцінку та встановити «діагноз» щодо економічних причин виникнення проблем і кризових явищ у ній.

Так, загальний економічний розвиток туристичної галузі у регіоні, який статистично відбивається у збільшенні обсягу реалізованих послуг, не може компенсувати таку проблему: їх частка у загальному обсязі всіх реалізованих послуг у регіоні як від діяльності готелів,

так й інших місць для тимчасового проживання не достатня. Саме цей показник характеризує проблему розвитку туристичної галузі загалом із погляду незначного внеску від неї в розвиток економіки, у регіоні (Полтавській області) такий стан можна визнати кризовим – галузь у регіоні не виконує своєї основної функції – сприяння розвитку економіки.

На жаль, на цю проблему не звернуто увагу у Програмі розвитку туризму та курортів Полтавської області на 2011–2015 рр. [1], а також і на стрімке зростання цін на послуги готелів і ресторанів (індекс яких значно випередив індекс споживчих цін в економіці регіону (+33,1 % проти 24,0 %) за проаналізований період, який був особливо високим (116,1 %) на передодні затвердження цієї Програми. Відтак, можна визнати, що статичне зростання обсягів реалізованих послуг у туристичній галузі регіону відбулося завдяки зростанню цін, а не за рахунок підвищення ефективності та продуктивності, що підтверджується не рентабельною діяльністю суб'єктів господарювання у галузі: у 2009–2012 рр. –5,1; –6,7;

–4,7 та –2,6 % відповідно. При цьому, незважаючи на значне підвищення цін на туристичні продукти й послуги, діяльність суб'єктів господарювання у галузі загалом була неприбутковою. На жаль, і ця суттєва проблема залишилася поза увагою розробників Програми розвитку туризму і курортів Полтавської області на 2011–2015 рр. [1].

Не доведено у цій Програмі й проблему критичного стану інвестування в об'єкти готельного бізнесу: у туристичній галузі Полтавської області з 2009 по 2011 рр. спостерігався спад капітальних інвестицій у готелі (з 5,6 до 4,9 млн грн). Це є проблема кризового стану інвестування (від 0,06 до 0,07 %) у 2009 і 2011 рр.

Загалом, стан економічної сфери формування туристичної галузі в Полтавській об-

ласті загалом можна визнати критичним: незадовільне інвестування, стрімке зростання цін на туристичні продукти і послуги, незадовільний економічний розвиток інфраструктури – причини кризового стану; нерентабельна та неприбуткова діяльність, занадто мізерний внесок галузі у зростання економіки регіону (ВРП) – наслідки прояву кризи в економічній сфері.

Ще більш критичним є стан розвитку соціальної сфери туристичної галузі Полтавської області, про що свідчать дані табл. 2.

Наявна суттєва диспропорція на ринку праці між попитом і пропозицією робочої сили: кількість працевлаштованих перевищила потребу у працівниках за 2009–2012 рр., і перевищення становить 24,7; 30,5; 10,5 та 30,7 рази за кожний рік. Водночас позитивним для

Таблиця 2

Оцінка динаміки показників соціальної сфери туристичної галузі в Полтавській області*

Показник, позначення	Значення показника за період				Динаміка показника за 2009–2012 рр.
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	
Чинник «Стан розвитку ринку праці галузі»					
Кількість працевлаштованих у галузі (Пр), осіб	543	609	683	705	+1,3
Потреба підприємств у працівниках у галузі (Пп), осіб	22	20	65	23	+1,1
Середньомісячна заробітна плата за ВЕД «Діяльність готелів і ресторанів» (Зпг), грн	1128	1181	1937	2139	+1,9
Середньомісячна заробітна плата по економіці регіону (Зп), грн	1733	2102	2481	2850	+1,6
Відношення Зпг до Зп, коеф.	0,65	0,56	0,78	0,75	–
Чинник «Стан розвитку суспільства»					
Кількість вибулих (зовнішня міграція) з регіону (Кв), осіб	9089	9398	9397	9649	+1,06
Кількість прибулих (зовнішня міграція) в регіон (Ки), осіб	9294	9445	9058	9863	+1,06
Кількість туристів, обслужованих в регіоні (Кт), осіб	42688	43049	26887	27895	0,65
Кількість іноземних туристів, обслужованих в регіоні (Кті), осіб	718	636	389	165	0,23
Частка іноземних туристів, обслужованих в регіоні, у загальній кількості (Кт) обслужованих, %	1,7	1,5	1,4	0,6	–1,1
Кількість туристів – громадян України, які виїжджали за кордон (Ктк), осіб	13156	15994	11682	14565	+1,1
Сальдо в'їзних (іноземних (Кті) і виїзних (Ктк) туристів, (Кті–Ктк), осіб	–12438	–15358	–11293	–14400	–
Кількість екскурсантів (Ке), осіб	26453	23656	32773	25933	0,98
Сукупні витрати в середньому за місяць на одне домогосподарство (Вит.д), грн/місяць	2278,2	2758,5	3196,1	3168,1	+1,4

Продовж. табл. 2

Показник, позначення	Значення показника за період				Динаміка показника за 2009–2012 рр.
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	
Відсоток витрат домогосподарства на відпочинок і культуру (Вит.в), %	1,3	1,6	1,7	2,1	+0,8
Витрати домогосподарства на відпочинок і культуру (Вит.в), грн/місяць	29,6	35,9	54,3	66,5	+36,9
Відсоток витрат домогосподарства на ресторани та готелі (Вит.г), %	1,7	2,2	2,0	1,9	+0,2
Витрати домогосподарства на ресторани та готелі (Вит.г), грн/місяць	38,7	60,7	63,9	60,2	+21,5
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне господарство (Сук.р), грн/місяць	2541,5	3403,5	3479,8	3719,2	+1,5
Різниця між (Сук.р) і (Вит.д), (Сук.р–Вит.д), грн/місяць	+263,3	+645,0	+283,7	+551,1	+2,1
Частка населення з доходом у місяць нижче, ніж прожитковий мінімум (Нм), %	6,0	8,6	5,1	9,9	+3,9
Доходи населення (Дн), млн грн/рік	28239	34548	39299	43014	+1,5
Чисельність населення (Н), тис. осіб	1511,4	1499,6	1487,8	1477,2	0,98
Чисельність населення віком від 16 до 59 років (Чс.н), тис. осіб	949,7	939,1	929,7	920,6	0,97
Чисельність міського населення (Чм.н), тис. осіб	916,1	912,4	908,3	904,2	0,99
Природний приріст (+) / скорочення (–) населення (Чп.н), осіб	14755	14250	14167	14635	–
Міграційний приріст (+) / скорочення (–) населення (Чм.в), тис. осіб	0,1	0,1	–0,4	–0,2	+0,1
Чинник «Стан розвитку системи охорони здоров'я»					
Кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням (Сл), од.	13	13	13	відс.	0
Кількість санаторіїв-профілакторіїв (Сп), од.	8	7	7	відс.	0,88
Кількість будинків і пансіонатів відпочинку (Кбп), од.	2	2	2	відс.	0
Кількість баз та інших закладів відпочинку (Кбв), од.	8	7	6	відс.	0,75
Кількість дитячих оздоровчих таборів (Кдт), од.	1037	1007	1000	–	0,96
Чинник «Безпека туристів»					
Кількість злочинів (Кз), од.	13708	16354	15263	12767	0,93
Кількість пожеж (Кп), од.	1106	1255	1236	1975	+1,8

* Розрахунки проведено на основі офіційних даних Головного управління статистики у Полтавській області за джерелом [8], та з використанням джерел [9–13].

** ВРП розраховано за попередніми даними джерела [8].

ринку праці туристичної галузі регіону можна визнати те, що скорочується розрив розміру заробітної плати у галузі із середньою в регіоні.

Проаналізовані показники за чинником «Стан розвитку ринку праці галузі» дозволяють виокремити проблему диспропорції на ринку праці галузі в регіоні, але ці причинні показники не загрожують виникненню кризових явищ у галузі регіону з урахуванням позитивних характеристик рівня заробітної плати.

Більш негативним чинником, що дійсно відбиває кризу в соціальній сфері туристичної галузі в Полтавській області, є «Стан розвитку суспільства», про що свідчить аналіз ключових результатних показників (кількість туристів і зовнішня міграція). Так, за 4 роки (2009–2012 рр.) кількість як вибулих із регіону, так і прибулих до нього збільшилася в 1,06 разу при нестабільній динаміці за роками.

Однак, дійсно, критичний стан розвитку галузі в регіоні за соціальною сферою відби-

ває динаміка таких показників: суттєве скорочення кількості обслугованих туристів з 42688 осіб у 2009 р. до 27895 осіб у 2012 р.; суттєве зменшення кількості іноземних туристів, обслугованих у регіоні із 718 до 165 осіб (або у 4,4 разу); занадто незначна частка іноземних туристів, обслугованих у регіоні, у загальній кількості обслугованих туристів та її щорічне скорочення з 1,7 % 2009 р. до 0,6 % 2012 р.; негативне сальдо в'їзних і виїзних туристів у регіоні, яке погіршилось у 2012 р., порівняно з 2009 р. і 2011 р.; зменшення кількості екскурсантів за проаналізований період у регіоні на 2 %.

Динаміка цих показників, які відбивають результат розвитку туристичної галузі в регіоні, свідчить про кризовий стан соціальної сфери та галузі загалом, що дозволяє констатувати: не галузь регіону не приваблива для туристів загалом, особливо для іноземних туристів; при цьому мешканці регіону віддають перевагу відпочинку за межами регіону. На жаль, і на цю проблему розробники Програми розвитку туризму і курортів Полтавської області на 2011–2015 рр. [1] не звернули увагу, поруч із тим, що такі показники, як «кількість внутрішніх туристів» і «кількість в'їзних туристів» є ключовими для аналізу (розділі 1.5 Програми).

За наявності визначених проблем у соціальній сфері, та ігнорування необхідності розв'язувати ці проблеми у регіоні, позитивні тенденції стану розвитку суспільства у регіоні, що підтверджується динамікою окремих причинних показників (табл. 2), не можна вважати як можливість розвитку самої галузі. Так, серед позитивних тенденцій розвитку суспільства такі: зростання сукупних витрат домогосподарств загалом за проаналізований період у 1,4 разу, та в їх структурі – витрат на відпочинок і культуру на 0,8 %; збільшення різниці між сукупними ресурсами та сукупними витратами домогосподарств.

Ці позитивні тенденції свідчать про потенційні можливості населення регіону витрачати більшу частку коштів на придбання туристичних продуктів і послуг, яка може надавати туристична галузь у регіоні, але за умови їх привабливості для потенційного споживача.

Водночас чинник «Стан розвитку суспільства» несе й певні загрози для розвитку туристичної галузі в регіоні, що відбиваються у динаміці таких показників, як: зростання частки населення в регіоні з доходом у місяць нижчим, ніж прожитковий мінімум за чотири роки (2009–2012 рр.) на 3,9 %, що становила у 2012 р. 9,9 %; скорочення чисельності населення регіону, у тому числі тих категорій, які найбільш привабливі як потенційні туристи – віком від 16 до 59 років на 3,0 %, і міського на 1,0 %; нестабільний природний і міграційний приріст населення.

Ці тенденції не можуть бути пом'якшеними за будь-якої ефективної діяльності суб'єктів господарювання туристичної галузі та управління нею, та в певній мірі загрожують зовнішньому соціальному середовищу, що гальмують розвиток галузі.

Досить проблематичним, що безпосередньо загострює кризові явища у туристичній галузі з погляду розвитку, у першу чергу лікувально-оздоровчого та дитячого туризму, є вплив чинника «Стан розвитку системи охорони здоров'я», що відбивається у негативній динаміці окремих показників, а саме: зменшення кількості санаторіїв-профілакторіїв з 8 до 7; баз інших закладів відпочинку з 8 до 6 (на 25,0 %); дитячих оздоровчих таборів із 1037 у 2009 р. до 1000 у 2011 р.

Певну міру загрози розвитку туристичної галузі в регіоні з погляду створення безпечних умов для туристів, і привабливості для потенційних клієнтів, несе у собі й така негативна тенденція, як значне зростання кількості пожеж за проаналізований період (на 80,0 %).

Отже, оцінка динаміки показників соціальної сфери туристичної галузі в Полтавській області дозволили виявити ряд кризових явищ: такі, що спричиняють виникнення та загострення кризи – суттєва диспропорція на ринку праці галузі, зменшення чисельності населення (у тому числі – найбільш активної категорії та міського), погіршення інфраструктури системи охорони здоров'я, збільшення ризику безпеки для туристів і потенційних клієнтів; такі, що відбивають кризовий стан, і є наслідком падіння іміджу регіону як привабливого для туристів (особливо іноземних),

надання мешканцями регіону пріоритету виїзному туризму.

Отже, проведені емпіричні дослідження за економічною та соціальною сферами туристичної галузі регіону дозволили встановити проблеми, що характеризують причини виникнення кризових явищ, і наслідки її прояву в галузі.

Визначені кризові явища туристичної галузі Полтавської області необхідно вирішувати з метою забезпечення її розвитку у майбутньому. Для цього від органів виконавчої влади на регіональному рівні потрібно сформувавши антикризову державну політику, застосувати ефективні форми й методи державного регулювання за кожною з визначених сфер, які дозволять усунути та запобігти у майбутньому кризовим явищам причинам їх виникнення. З погляду методичного та стратегічного забезпечення цього процесу, потрібно в першу чергу вдосконалити Програму розвитку туризму і курортів, яка прийнята та реалізується до 2015 р.

Органам виконавчої влади слід зосередити увагу на усуненні причин кризових явищ за сферами туристичної галузі, що дозволить пом'якшити та усунути її наслідки.

Перспективним напрямом проведених досліджень можна вважати розробку наукових положень, використання яких дозволить вирішити встановлені практичні проблеми розвитку туристичної галузі в Україні та, зокрема, – на регіональному рівні національної економіки. Зміщення акцентів у цих наукових положеннях на кризовий стан розвитку туристичної галузі є вимогою сьогодення, тому слід сформувавши на національному та регіональному рівнях економіки антикризову політику, урахувавши міжнародний досвід, відібрати домінуючі, врахувавши визначені проблеми розвитку галузі, адекватні реаліям, форми й методи розвитку галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма розвитку туризму і курортів Полтавської області на 2011–2015 роки [Електронні ресурси] : схвалена Рішенням 4 сесії обласної ради від 30 берез. 2011 р. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/ua/publication/content/739.htm>. – Назва з екрана.
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів» від 6 серпня 2008 р. [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1088-р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1088-2008-%D1%80>. – Назва з екрана.
3. Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 роки : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2002 р. № 583 // Туристичні послуги в Україні : зб. нормативних актів. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 5–22.
4. Полтавська область: природа, населення, господарство. Географічний та історико-економічний нарис / за ред. К. О. Маца. – Вид. 2-ге допов. і перероб. – Полтава : Полтав. літератор, 1998. – 336 с.
5. Галич О. А. Зелений туризм: сутність та перспективи розвитку на полтавщині [Електронний ресурс] / О. А. Галич, І. В. Шевченко. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2010/01/38.pdf>. – Назва з екрана.
6. Гусаковська Т. О. Перспективи розвитку туристичної галузі в Полтавському регіоні [Електронний ресурс] / Т. О. Гусаковська, М. М. Логвин // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2012. – Вип. IV (48). – Серія: Економічні науки. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/gusakovska.htm. – Назва з екрана.
7. Іванюта В. Ф. Роль підприємництва в розвитку туризму регіону [Електронний ресурс] / В. Ф. Іванюта. – Режим доступу: <http://dspace.uccu.org.ua/.../Роль%20підприємництво>. – Назва з екрана.
8. Головне управління статистики у Полтавській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poltavastat.gov.ua>. – Назва з екрана.
9. Туристична діяльність в Україні у 2011 році : статистичний бюлетень. – Київ : Держ. служба статистики України, 2012. – 76 с.
10. Колективні засоби розміщування в Україні у 2011 році : статистичний бюлетень. – Київ : Держ. служба статистики України, 2012. – 190 с.
11. Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюлетень. – Київ : Держ. служба статистики України, 2013. – 153 с.

12. Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюлетень. – Київ : Держ. служба статистики України, 2012. – 153 с.
13. Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюлетень. – Київ : Держ. служба статистики України, 2011. – 157 с.

И. В. Черныш, кандидат экономических наук (Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка). **Социально-экономические проблемы развития туризма Полтавской области.**

Аннотация. Разработана методика проведения эмпирических исследований для установления причин и последствий возникновения проблем и кризисных явлений в социально-экономической сфере туристической отрасли на региональном уровне; на основе методики проведены эмпирические исследования, выявлены проблемы и кризисные явления в экономической и социальной сферах туристической отрасли в Полтавской области; определено объективность установленных проблем и кризисных явлений, которые содержатся в Программе развития туризма и курортов Полтавской области на 2011–2015 гг. Определены причинные проблемы экономической и социальной сферы туристической отрасли региона, которые должны быть решены в первую очередь; даны рекомендации органам исполнительной власти региона по решению проблем в экономической и социальной сферах туристической отрасли Полтавской области.

Ключевые слова: кризисные явления, регион, развитие, социальная сфера, туристическая отрасль, экономическая сфера.

I. V. Chernysh, Cand. of Econ. Sci. (Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University). **Socio-economic problems of tourism development of Poltava region.**

Summary. In this paper it was conducted the method of empirical research to establish the causes and consequences of problems and crisis in the socio-economic sector of the tourism industry at the regional level; based methods of empirical studies revealed problems and crises in the economic and social sectors of the tourism industry in the Poltava region are conducted; defined the objectivity of established problems and crises that are contained in the Programme of Tourism and Resorts of the Poltava Region Development during 2011–2015; defined causal problems of economic and social spheres of the tourism industry in the region, which should be addressed in the first place; recommendations to the executive authorities of the region to address the problems in the economic and social sectors of the tourism industry of Poltava region.

Keywords: crisis, region, development, social, tourist industry, the economic sphere.